

La Secció Femenina i la formació de les mestres gironines

SALOMÓ MARQUÈS

La Secció Femenina, creada com un complement de la secció dels homes de la Falange, es mostrà clarament en aquesta orientació en les paraules pronunciades per José Antonio, el seu fundador, l'any 1931, a la població de Don Benito (Badajoz): «Pues bien, si hubiera de asignar a los sexos primacía en la sujeción de esas dos palabras, es evidente que la del egoísmo correspondería al hombre y la de la abnegación a la mujer. La mujer casi siempre acepta una vida de sumisión, de servicio, de ofrenda abnegada a una tarea».

Podem parlar d'un model de dona nacionalsindicalista no exclusiu de la Falange. Segons la historiadora Antonieta Jarne, aquest patró està basat en la família catòlica on la tasca missional i vocacional de la dona n'és l'eix bàsic.¹ A la Secció Femenina se li va encarregar la formació de les dones espanyoles. Va ser l'instrument que el franquisme va fer servir per adoctrinar-les. Per dir-ho en poques paraules, la formació de la dona de la Nueva España estava en mans de la Secció Femenina. De la mateixa manera que podem afirmar que el règim franquista volia un nou mestre i una nova escola per a la Nueva España, també hem de parlar d'una nova visió del paper de la dona que arrencava d'una guerra incivil de tres anys.

La responsabilitat directa d'inculcar a les dones espanyoles la concepció nacionalcatòlica i nacionalsindicalista del Nou Estat pertocà a la Secció Femenina, estructurada de manera totalment jeràrquica; la disciplina i l'obediència varen ser els eixos fonamentals de la seva organització. Consolidada la dictadura, Pilar Primo de Rivera, la germana del fundador de la Falange, va continuar adoctrinant la dona per preparar-la per tal que sàpiga «crear i donar fonament a una família on, enmig

1. JARNE, A., *La Secció Femenina a Lleida*, 1991, Lleida, Pagès Editors, 1991, p. 27.

d'una plàcida i amorosa convivència, s'ompli la vida d'un profund sentit religiós i aprengui a servir la Pàtria. Les Seccions Femenines, respecte als seus caps, han de tenir una actitud d'obediència i subordinació absoluta. Com és sempre el paper de la dona en la vida, de submissió a l'home».²

Durant els primers anys del franquisme es promulgaren les lleis que concretaren la feina i les responsabilitats de la Secció Femenina en la tasca d'adoctrinament polític i d'educació social de la dona. Ja en plena guerra, el 1937, s'instaurà el Servei Social obligatori, amb dues etapes: una de formació i una de pràctica. El 1941 s'instaurà l'assignatura Hogar, obligatòria en tots els centres d'ensenyament, públics i privats. El 1950 aquesta assignatura s'incorporà en els programes de les escoles de Magisteri. L'elaboració dels programes i dels textos, així com la inspecció i el control de les mestres, pertocava a la Secció Femenina. D'aquesta manera es pretenia que «en todas las familias españolas habrá una unidad de criterio y una sola manera de entender a España como fiel cumplidora de una empresa en lo universal».

Les delegacions provincials de la Secció Femenina varen anar impulsant aquesta tasca mitjançant les diferents regidories de cultura, de premsa i propaganda, de servei social, de treball, d'educació física, etc. L'historiador Josep Clara en la publicació *El Partit Únic*, parlant de Girona, dedica un capítol a les seccions, organitzacions i associacions. Pel que fa a la Secció Femenina en aquest capítol i pel que fa a nivell provincial esmenta diferents serveis: Prensa y propaganda, Educación física, Cultura, Hermandad del Campo y la Ciudad, Divulgación y asistencia Sanitario-Social, Servicio Social, etc.³

A la província de Girona el treball de la Secció Femenina es va difondre a les capitals comarcals i ciutats importants: Figueres, Olot, Palafrugell, la Bisbal, etc., i també en el món rural. Altres dones, principalment mestres, algunes convençudes dels nous ideals i d'altres que ho feren per compromís i per la pressió social de la postguerra, varen ajudar en aquesta feina les militants falangistes, sobretot durant els primers anys.

En una recent publicació⁴ Josep Clara parla de la postguerra i de la Secció Femenina a Girona en aquests termes: «Les representants de la Secció Femenina de FET i de les JONS, dirigides per dones com Rosaura Xiberta, Maruja Arnau i Maria Cobarsí, van representar-hi el paper de capdavanteres i activistes en el camp

2. ALCALDE, C., *Cartes a Lilit*, Girona, Llibres del Segle, 2023, p. 58. Edició catalana traduïda de l'original, Barcelona, Editorial Bruguera, 1979.

3. CLARA, J., *El Partit Únic. La Falange i el Movimiento a Girona (1935-1977)*, Girona, Cercle d'Estudis Històrics i Socials, 1999, p. 135.

4. ALCALDE, C., *Cartes a Lilit*, Girona, Llibres del Segle, 2023, p. 139. El text de Clara és el Postfaci sobre les Cartes de Carmen Alcalde, en l'edició recentment traduïda al català per Daniel Bonaventura de l'original castellà publicat per l'editorial Bruguera el 1979.

d'influència que els havia reservat el franquisme. Van fer-se notar a les escoles, l'Institut, la fàbrica i el taller, i exerciren el monopoli d'un servei social, que havien de cursar les dones que volien complir una activitat professional formalment homologada. Una colla de regidories s'encarregaven d'enquadrar les afiliades, controlar la formació política i física als centres escolars, organitzar campionats esportius, fomentar el folklore regional, la divulgació sanitària, els treballs manuals...».

Amb la col·laboració directa de l'alumnat, fa anys, vàrem entrevistar mestres de les escoles públiques de la província de Girona que treballaren entre els anys 1939 i 1957. Més de cent entrevistes ens permeteren conèixer el clima politicossocial en el qual es va dur a terme la seva tasca docent i, també, saber el seu pensament i la seva actuació a l'escola. El que segueix queda limitat a l'actuació de la Secció Femenina en el camp de l'ensenyament i la formació de les mestres durant les dues primeres dècades franquistes.⁵

LA SECCIÓ FEMENINA A L'ESCOLA

Un dels camps on actuà de manera més continuada la Secció Femenina va ser l'escola.⁶ Es tractava d'inculcar a les nenes els valors de la Nueva España. Per aconseguir-ho a la majoria de les escoles es feia el «cuaderno de rotación». Una mestra de Palafrugell ho recordava amb aquestes paraules: «Hi havia la Secció Femenina que ens en feia fer. Els de la Secció Femenina de Falange ens en feien fer un, ens feien portar una llibreta, un quadern rotatiu amb què portàvem per exemple una efemèride, coses, fets notables de la història amb dibuixets i així. Això ho havíem d'enviar a Girona». Una mestra de Ripoll ho explicava així: «I això del nacionalsindicalisme, a més a més d'explicar-ho, teníem una llibreta especial i en ella havíem de fer una sèrie de redaccions i dibuixos sobre aquests temes i tocava dia per altre. De fet, es tractava d'anar confeccionant una llibreta on les alumnes hi escrivien el dictat que els feia la mestra referent a temes de formació política. Per exemple: La unión de los hombres de España; Día de la Fe, Día del Dolor, Día de la Madre, Día de la Canción, Conquista de la Unidad Nacional, El Caudillo en Gerona, El patrimonio en España, etc.⁷ Aquest adoctrinament també es feia en un clima no tan intens en altres matèries».⁸

5. Les cites són fragments textuais d'aquestes entrevistes. Respecto l'anonimat que em varen demanar les mestres entrevistades.

6. Una de les revistes per la formació de la Secció Femenina va ser *Consigna, revista pedagógica de la Sección Femenina de FET y de las JONS*, Madrid.

7. Aquests títols són d'un quadern del curs 1959-1960 de l'escola de Lloret de Mar.

8. En el *Diari del 1940* de l'escola de Sant Pere Pescador trobem planes de cal·ligrafia a vegades relacionades amb temes que s'havien treballat a història o a ciències naturals. Sovint eren frases amb un marcat to moralitzant: «Honrad y venerad a vuestros maestros», «La pereza engendra vicios», «Las

Una exmestra de la Pera manifestava: «Aquí el que fèiem de política era això: sempre que hi havia una festa important, què et diré jo, per l'octubre hi havia el dotze d'octubre, el descobriment d'Amèrica, el quinze, Santa Teresa, també hi entrava el primer d'octubre que era del Caudillo, el vint de novembre que era la mort de José Antonio. [...] Fèiem un escrit i un dibuix. Ara, la cara no, perquè si volia fer en Franco m'hauria tret, m'hauria fet sortit de l'aula, això era com una mofa. Ja ens ho van escriure des de Girona, van dir que res de fer dibuixos de les persones». El text normalment dictat per la mestra anava acompanyat d'algun dibuix sobre el tema: una bandera onejant, un mapa d'Espanya i Amèrica, o d'altres coses per l'estil. D'aquesta manera, mitjançant redaccions i dibuixos s'anaven inculcant a les noies la vida i l'obra dels puntals del nou règim i, també, una determinada visió de la història espanyola.

Aquest adoctrinament intens els primers anys de la dictadura va continuar en anys posteriors quan el franquisme ja estava ben consolidat. En el quadern de rotació de l'escola d'Espolla del curs 1963-1964 una nena va escriure sobre la Secció Femenina i va acabar amb aquestes paraules: «Las misiones que actualmente tiene encomendadas son dos: servir a la Patria en quehaceres propios de la mujer y prepararla para que el día de mañana pueda formar una familia cristiana, patriótica y que sea y sepa dar ejemplo de una perfecta esposa y madre».

Aquests quaderns eren inspeccionats directament per les responsables de la Secció Femenina. Algunes mestres els portaven personalment als locals de la Secció Femenina, a Girona. Altres recorden les visites de la inspecció que feia la Secció Femenina a l'escola. Una de les mestres entrevistada recordava que «una vegada vaig tenir una nota desfavorable de la Secció Femenina per no haver presentat prou treball». Una altra recordava: «Fèiem un quadern rotatiu sobre les lliçons del Espíritu Nacional i l'havíem de presentar al final del curs a la Secció Femenina i, si estava bé, doncs bé, i ens donaven una nota. Si estava malament, et renyaven».

Força de les mestres entrevistades reconeixien que feien aquests quaderns perquè era obligat i perquè era «el que tocava», el que venia manat en aquells moments. Entre les entrevistades no hi hem trobat, en general, afirmacions d'adhesió i entusiasme per la feina que feia la Secció Femenina a l'escola. Més aviat, de les seves afirmacions es dedueix una actitud acomodaticia a la nova situació, amb més o menys entusiasme, amb més o menys resignació, segons com era l'ambient familiar, la vivència de la guerra i la intensitat de la depuració.

niñas han de ser cuidadosas», «Somos cristianos y por tanto debemos obedecer el Evangelio», etc. MARQUÈS SUREDA, Salomó (coord.), *Més de 200 anys d'escola a Sant Pere Pescador*, Ajuntament de Sant Pere Pescador, Quaderns de Sant Pere, núm. 3, 2015.

Una de les mestres que va ser delegada local de la Secció Femenina en una població de la costa reconeixia que «em vaig veure obligada a causa de les pressions d'una meva parenta de Girona —i afegia— però no vaig fer mai política». Aquesta afirmació, «No vaig fer mai política», ens la va dir més d'una mestra.

Per reforçar ideològicament el treball que les mestres feien a l'escola, des de diferents instàncies ministerials s'hi enviaven revistes i llibres, sovint havent-los de pagar amb l'esquifit pressupost de l'escola. Els llibres del Padre Manjón i els dos volums *Curso de Orientaciones Nacionales de la Enseñanza Primaria* editats per Publicaciones del Ministerio de Educación Nacional el 1938 els varen haver de comprar obligatòriament totes les escoles. De totes maneres en diverses escoles rurals hi vaig trobar aquests llibres amb les pàgines encara per obrir! Fet indicatiu de com es complia la voluntat dels governants!

La Secció Femenina publicava la revista *Consigna* amb doctrina falangista i amb consells i normes per ajudar les mestres a fer la seva feina. En plena democràcia encara es podien trobar exemplar en algunes escoles; de totes maneres no en varem trobar cap col·lecció completa en biblioteques i arxius de les nostres comarques.

La Secció Femenina utilitzà també altres mitjans per introduir-se en el magisteri i per estimular la participació de les mestres en la tasca d'adoctrinament polític. No oblidem que a l'hora dels concursos de trasllat la Secció Femenina donava puntuació dels mèrits, les mestres eren puntuades per la seva col·laboració en els cursos organitzats per la regidoria de joventuts, per la participació en els concursos i campionats organitzats per la SF, per la col·laboració en les escoles de formació i per la utilització de la revista *Consigna*. Se'n recordava bé una mestra de la Garrotxa: «Si et posaven bona nota eren punts que t'ajudaven pels concursos de trasllats; és clar, a totes les mestres ens interessava això en general. Tenir més punts era poder anar a pobles més grans».

Per altra part, hi hagué altres decisions de tipus més polític que incidiren, almenys oficialment, en la vida de l'escola i de les nenes, com ho demostra aquest ofici del 7 de febrer de 1951 que l'inspector en cap mossèn Josep Dorca adreçà al governador civil Mazo Mendo: «Tengo el honor de poner en conocimiento de VE que con fecha de hoy se ha oficiado, de acuerdo con las órdenes dadas a esta Inspección en la sesión del último Consejo Provincial de Educación, a todas las maestras nacionales y directoras de colegios privados, trasladándoles las instrucciones que se sirvió dar usía para que en el plazo de quince días encuadren las escuelas y colegios de su dirección en Sección Femenina de FET y de las JONS. Según lista facilitada por la Sra. Delegada de la expresada SF provincial».⁹

9. Arxiu privat Salomó Marquès.

LA SECCIÓ FEMENINA I LES FUTURES MESTRES

La Secció Femenina també actuà directament en la formació de les futures mestres. Una Ordre Ministerial de 1940 ordenava que cap mestra no podia prendre possessió de la seva plaça si no tenia la titulació d'Instructora de Hogar y Juventudes. Aquesta titulació la donava la Secció Femenina. D'aquesta manera s'assegurava que les mestres havien rebut una determinada formació política i social. A partir d'aquesta acció directa amb les mestres es volia influir en les nenes, les futures dones d'Espanya i, també sobretot en el món rural, en les dones en general.

Una mestra que es presentà a les oposicions de l'any 1944 recordava el curs que va fer a Girona: «Quatre setmanes a Girona que ens feien Formació Política, Història (vista des del seu punt de vista), Treballs Manuals. Fèiem cuina, música, educació física, totes aquelles coses de la Secció Femenina. Que hi havia coses molt maques perquè mira, la música d'allà me'n recordo ens va ensenyar una quantitat de cançons populars precioses que, com que m'agrada la música, em va agradar; em va agradar la cuina també... Després d'haver fet aquest curs et donaven un títol i llavors podies tenir la propietat; si no, no; sense aquell curset no podia ser».

EL CURS D'«INSTRUCTORA DE HOGAR Y JUVENTUD»

El diari personal d'una mestra¹⁰ que el mes d'abril de l'any 1948 feia el curs d'«Instructora de Hogar y Juventud» a la ciutat de Girona ens facilità de conèixer en què consistia aquest curs de formació, no pas des del seu vessant teòric (el que ordenava la llei que fos aquest curs), sinó el que realment es va fer. Mitjançant aquest diari hem conegut els continguts concrets que la Secció Femenina inculcà a les mestres de Girona abans de la seva incorporació a l'escola. Heus ací les assignatures, el professorat i l'horari.

Les mestres rebien ensenyament de nacionalsindicalisme, religió, cuina, música, cultura, educació física, puericultura i labor. Aquest bloc formatiu es completava amb quatre conferències, dues visites (a la Catedral i el Museu diocesà) i classes pràctiques que les cursetistes després practicaven amb les nenes de l'Hospici i de l'escola Annexa.

La responsable del curs va ser l'Anna M. Macià de Ros. Rosaura Giberta, professora de l'Escola Normal, va tractar el tema del nacionalsindicalisme; Rosa

10. *Memoria-Diario del Cursillo de Instructoras-Hogar y Juventudes del 2 al 30 de abril*. Es tracta d'un text manuscrit en castellà de 57 quartilles, de l'any 1948. Per voluntat expressa de la seva autora guardem l'anonimat.

Comas les classes de cuina i economia; les de la música eren a càrrec de Joana Mercader i Francesc Civil, que impartia els temes de teoria musical; el doctor Vehí ensenyava puericultura; les labors i els treballs manuals els explicava Isabel Oliva. Altres professors que intervingueren en el curs: Paulina Cabanas, regidora del Servei de Cultura de la Secció Femenina; mossèn Tomàs Noguer, assessor provincial de religió de la Secció Femenina, i mossèn Josep Dorca, inspector en cap de la Delegació Provincial de Primer Ensenyament. Entre els conferenciants destacaren el crític d'art Josep Massanas i el doctor Quintana Tajà.

El curs es va celebrar als locals de la Secció Femenina al carrer de Sant Josep, a Girona. El matí les classes es feren de 10 a 1 i a la tarda de 4 a 7; els dissabtes només hi havia classe al matí. Cada dia es començava amb el mateix ritual; «rezo de las oraciones, entonación del himno nacional, izar bandera y lectura de la *Consigna*».

CONTINGUT DE LES MATÈRIES

Gràcies al diari d'una mestra coneixem, hora per hora, el que s'ensenyà a les futures mestres durant el curs. A la classe d'Educació Física les alumnes aprenien exercicis d'ordre: formacions, alineacions, numeracions, girs, desplegament... a més de lliçons teòriques. Les cursetistes feien pràctiques amb les companyes i amb les nenes de l'escola on feien les pràctiques. Ben segur que la professora tenia present les paraules de Pilar Primo de Rivera sobre l'esport: «La educación física, que no cabe duda de que tiene sus peligros, tiene también inmensas ventajas, como son la disciplina colectiva, la unidad cuando hacen ejercicios... y el peligro que pudiera haber para las mujeres de que se aficionasen a presentarse delante del público con unos trajes que no se acomodan a las normas de la moral cristiana, o a la causa, un poco pagana, que tiene en sí, de darle demasiada importancia a la belleza al cuerpo, está salvado con una vigilancia constante sobre la indumentaria».¹¹

En les classes de cuina aprenueren a fer macarrons, xocolata, xurros, crestes de pernil, flams, braç de gitano, «tocinillos» i «pudin diplomático». Uns menjars gens habituals a la taula d'una família treballadora d'aquella època. Referent a les labors se'ls ensenyà a fer patrons i a prendre mides, a fer vestits i roba interior d'home i a preparar la «canastilla». Els ensenyaments de puericultura se centraren en nocions bàsiques per tenir cura i alimentar els nadons i evitar que agafessin malalties.

En l'ensenyament de música i cançons aprenueren: «Carbonerita de Salamanca», «Vivan los aires morenos», «Folies canarias», «Tienes la cara mañica», «El mio Xuan», «San Benitiño», «El ramito verde», «Christe Fili Dei», «Salve regina»,

11. Arxiu privat Salomó Marquès.

«De la gata i el belitre» i «Sant Jaume del carrer nou».¹² A més de les cançons religioses, un ventall de cançons populars que volien ser representatives de les diferents regions espanyoles. Aquest va ser un dels aspectes que recordaven amb més satisfacció les antigues caps de la Secció Femenina de Girona, el fet de donar a conèixer aspectes del folklore d'altres regions espanyoles.¹³

Els ensenyaments de Religió es limitaren a explicar la història de la missa i la litúrgia, parlar del culte a Maria, als àngels, als sants i els difunts. Els temes de Convivència Social es concretaren en la necessitat i importància d'una bona educació i en l'explicació de les normes que calien per viure en societat, partint de la base que calia adquirir «un hábito de renuncias personales a favor del prójimo».

L'ADDOCTRINAMENT POLÍTIC

La Secció Femenina no ensenyava només aquelles coses que podien ser, més o menys, útils a les futures mestres, sinó que durant el curs, sobretot, es va fer una tasca molt clara d'adoctrinament polític.

La part més extensa del diari de la mestra recollia els apunts de l'assignatura de nacionalsindicalisme. S'explicava extensament la història de la Falange i els conceptes fonamentals de la doctrina falangista: la «Teoría de la Falange, un movimiento político que aspira a moldear y conducir al español al servicio de España»; la història de la Secció Femenina, el «Alzamiento Nacional» i els seus trets més importants; el paper dels sindicats verticals i el nacionalsindicalisme. També se'ls exposava el pensament polític social i l'obra que varen fer Onésimo Redondo, Ledesma Ramos, Ruiz de Alda i José Antonio.

També es parlà de Franco «como jefe y como caudillo». Era un discurs ideològic i combatiu. Els apunts de la mestra ho demostren a bastament tal com es pot comprovar en frases com aquestes copiades textualment de les lliçons de nacionalsindicalisme: «[...] ya que España cuando ha hecho algo importante ha sido cuando se ha mantenido el catolicismo. [...] La Falange es un movimiento político

12. Els grups de Danses de la Secció Femenina de Girona varen sortir per primera vegada a l'estranger el 1949 i varen anar a Llatinoamèrica (Perú, Xile, Equador, Veneçuela, Santo Domingo i Haití). Després, fins al 1978 aniran a països d'Europa (Itàlia, França i Andorra). Els grups que sortiren eren de diferents poblacions: Blanes, Girona, Ribes de Freser, Sant Pau de Segúries, Ripoll, Besalú, Vilajuïga i Castellfollit de la Roca).

Pilar Primo de Rivera va promoure la següent cançó: «Mujeres catalanas: necesitamos de todas para levantar a España y estamos locas de alegría porque os habíamos perdido y os hemos vuelto a hallar y ya Cataluña será siempre de España».

13. El 1942 el Cor de la Secció Femenina de Girona amb la direcció del mestre Francesc Civil, guanyà el Primer Premio Nacional de Coros, amb «L'Empordà». En aquests concursos s'havien de cantar tres peces: un cant gregorià, un de la regió i una tercera.

nacido para salvar el destino de España que al infiltrarse las ideas extranjeras a partir del 17 se había llegado al extremo de despreciar todo lo español. [...] Concepto de Patria y de Hombre que aparecieron principalmente como reacción del socialismo que sostenía que la Patria y la religión no eran más que un mito para engañar a los desgraciados. [...] El modo de ser falangista, o sea la formación que recibe y la reacción del falangista que se presenta a los demás de acuerdo con el imperativo poético y la disposición combativa en el estilo». Va ser en aquestes lliçons que s'explicà a les mestres les qualitats de l'estil falangista: sobrietat, veracitat, alegria, orgull, companyonia i cortesia.

Un vegada exposada la concepció de la societat espanyola i quin era el paper de la Secció Femenina per aconseguir aquesta nova societat, s'explicà a les mestres quins eren els camins que utilitzava la Secció Femenina per inculcar tot això entre les noies i joves, tenint present que la missió de la Secció Femenina «con las juventudes se realiza en sus cuatro aspectos: religioso, nacional-sindicalista, físico y musical».

A les mestres se'ls explicà, a més, la importància de la Secció Femenina per elevar el nivell cultural i formatiu de la dona espanyola i també el paper que feien les Escoles Llar i les Escoles de Formació a l'hora de preparar la dona perquè pogués complir la missió que se li havia assignat en el camp familiar i laboral, tenint present el que deia Pilar Primo de Rivera,¹⁴ cap nacional de la Secció Femenina: «Porque se da el caso de que se casan las mujeres sin tener absolutamente la más mínima idea de cómo se gobierna una casa, ni de cómo criar a los hijos. Muchas veces el alejamiento de los maridos del ambiente familiar está provocado por causas tan pequeñas como la de hacer mal el café o no tener unos muebles cómodos y limpios donde puedan quedarse tranquilamente después de comer». Poques paraules, però clares, per exposar la visió de la dona des del punt de vista falangista.

LES «CONSIGNES»

A més del contingut polític les alumnes, les futures mestres varen ser adoctrinades mitjançant la *Consigna*. La seva proclama era el primer que es feia cada dia, després de la pregària, cantar l'himne nacional i hissar la bandera.

Les 24 consignes (una de diferent per a cada dia del curs) es copiaven íntegrament en el diari, exposant els ideals de la doctrina falangista que la Secció Femenina inculcava a les futures mestres. Les idees del nacionalsindicalisme hi eren exposades amb tota claredat. Una petita selecció de les consignes ens indica en quina direcció eren adoctrinades:

14. Arxiu privat Salomó Marquès.

Día 1: La Patria es una unidad en que se integran todos los individuos y todas las clases; la Patria no puede estar en manos de la clase más fuerte ni del partido mejor organizado.

Día 3: El separatismo local es signo de decadencia que surge cabalmente cuando se olvida que una Patria es una misión en lo histórico, una misión en lo universal.

Día 6: Que desaparezcan los partidos políticos. Nadie ha nacido nunca miembro de un partido político; en cambio, nacemos todos miembros de una familia; somos todas vecinas de un municipio; nos afanamos en el ejercicio de un trabajo.

Día 9: El socialismo, que vino a ser una crítica justa del liberalismo económico, nos trajo por otro camino, lo mismo que el liberalismo económico: la disgregación, el olvido de todo vínculo de hermandad y de solidaridad entre los hombres.

Día 12: Venimos a luchar porque a muchos de nuestras clases se les impongan sacrificios duros y justos y venimos a luchar porque un estado totalitario alcance con sus bienes lo mismo a los poderosos que a los humildes.

Día 16: A los pueblos no los han movido nunca más que los poetas y ay del que no sepa levantar frente a la poesía que destruye la poesía que promete.

Día 17: El Movimiento de hoy, que no es de partido, sino que es un Movimiento, casi podríamos decir un antipartido, sépase desde ahora que no es de derechas ni de izquierdas.

Día 22: El problema del campo no es solo un problema económico, es un problema entero, religioso y moral.

Día 24: Hay que devolver a los hombres su contenido económico para que vuelvan a llenarse de sustancia sus unidades morales, su familia, su gremio, su municipio.

Queda clar que aquests cursos tenien una voluntat d'adoctrinament polític. No es tractava de fornir a les mestres aquells coneixements que podien ser-los útils en la seva tasca docent, sinó, i de manera especial, d'inculcar una determinada manera de veure la societat espanyola. Les mestres, des del seu important lloc de formació de les futures dones espanyoles, havien de fer de cadena de transmissió de la concepció falangista de la societat.¹⁵

15. La Secció Femenina va actuar en altres camps, per exemple en el Servei Social, que havien de fer obligatòriament la majoria de noies, en les «cátedras» ambulantes que varen fer en una vintena de pobles de les comarques, en les «escuelas de formación», etc.